

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ АКАДЕМІЗАЦІЇ СЕРБСЬКОЇ БАЯННО-АКОРДЕОННОЇ ШКОЛИ

У статті подано науково-теоретичний аналіз сербської баянно-акордеонної школи академічно-народного типу, що реалізовує двоєдину біфункціональну програму – виховання компетентного фахівця суспільно-національного призначення (аматора) та потенційного виконавця “Високого мистецтва” заходами “узагальнення через жанр”. Визначено поняття “академічний”, “народний”; розкрито процесуальну контекстність академізації баянно-акордеонної освіти, яку досліджено за культурно-історичним, загальним та синкретичним типами. Процес академізації баянно-акордеонної школи визначено як прогресивний напрям у розвитку музично-освітнього досвіду підготовки компетентного фахівця баяністичної справи.

Ключові слова: музична освіта, баянно-акордеонна школа, народний, академічний, тип, репертуар, підготовка, професійний, процес, кваліфікація.

У другій половині ХХ ст. сербська баянно-акордеонна школа презентує прогресивний напрям музичної освітньої системи, яка вміщує двоєдиний виховний проект – виховання компетентного фахівця суспільно-національного призначення (аматора) та потенційного виконавця академічного гатунку. Розвиток двох опозиційних мистецьких галузей, що реалізуються в системі сербської музичної освіти, дають змогу визначити баянно-акордеонну школу як академічно-народний тип, який сформувався внаслідок трансформаційних соціокультурних та жанрово-типологічних процесів, за Б. Смірновим, “узагальнення через жанр” [4]. Створення баянно-акордеонної школи академічно-народного типу дає можливість: розвивати національно-етнічні традиції країни на “виконавській моделі”; реалізовувати суспільно-масові тенденції в “дусі часу”; презентувати баяністичну освіту як “історично-сучасну”, яка актуалізує народні музичні традиції в межах професійного музичного виховання. У другій половині ХХ ст., коли вітчизняна музична освіта перебувала в умовах “хронічної кризи”, сербська баяністична школа демонструє наочні показники свого прогресивного розвитку, що заслуговує на поглиблений науково-теоретичний аналіз.

Зазначимо, що коло наукових інтересів зосереджено на діяльності спеціалізованих музичних установ, які мають, перш за все, академічну спрямованість у підготовці баяністів-акордеоністів (М. Давидов, В. Варламов, М. Імханицький, Б. Йованчіч, Д. Мілановіч, З. Ракіч), але школи академічно-народного типу залишаються за межами дослідницьких горизонтів. І в цьому сенсі констатуємо недостатність наукових досліджень у визначенні єдиної функціональної (академічно-народної) баянно-акордеонної освітньої системи Сербії, що спрямована на всебічне виховання необхідних соціуму музикантів – виконавців, компетентних професійних слухачів, менеджерів музичної продукції, аналітиків, освічених

любителів народної музики, які у творчій спільності створюють музичну культуру нації.

Мета статті – розкрити музично-освітний профіль сербської баянно-акордеонної школи академічно-народного типу з позицій науково-теоретичного підходу.

Фахівці в галузі мистецтвознавства досить часто вживають у практичному розумінні поняття “академічний”, але зміст цього терміна стає актуальним для представників баяністичної сфери, переважно педагогів і дослідників, з яким пов’язано переосмислення історії, органології, методики та репертуару.

Поняття “академічний” має декілька дефініцій, а також існують тлумачення, які відображають суто формальний зміст та інтерпретують його як “навчальний”. У сучасному словнику іноземних мов термін “академізм” має теоретичну сутність щодо наукової та навчальної діяльності [3, с. 24], відокремлену від практики й соціокультурних доміант. У цьому сенсі слід розглядати це поняття в контексті мистецької діяльності діячів та музикантів до академізму, а саме у визначенні академічного рівня їх творчості.

У “Музичній енциклопедії” поняття “академічний” узагалі відсутнє, що наводить на думку про відсутність музичної галузі в мистецьких процесах. Але слід зауважити, що термін “академізм” уперше вживається в образотворчому мистецтві та поступово поширився на всі види мистецької діяльності.

В англійському лінгвістичному значенні слово *academic* (академічний) співзвучно з термінами *schoolish* (шкільний), *teacherish* (по-вчительськи), *Graduate-professional* (професіонал), *learned* (вихований), *lettered* (професійний).

Багатозначність цього поняття вказує на глибокі корені, майже щоразу, коли ми звертаємося до етимології “академічний”, знаходимо зв’язок з поняттями “навчальний”, “шкільний”. За висловом О. Ахієзера, у кожному навчальному закладі, як і в “локальному суспільстві”, відображається багатозначність “Великого суспільства” [1].

Т. Адорно розглядає “академізм” у негативному контексті та відзначає руйнівну силу цього поняття, що гальмує та перешкоджає розвитку автентичного мистецтва, яке не підпорядковане нормам і табу [7, с. 18]. У книзі “Соціологія музики” автор пов’язує академізм з музичним мистецтвом закладів відповідного значення, ідеалом яких стає “солідність”. Якість солідності Т. Адорно розглядає в контексті смаку, який стає засобом заперечення того, що не відповідає його категоріям [7, с. 18]. Значну увагу дослідник приділяє виконавству як скоригованому, ретельно спланованому акту, який обмежує фантазію, що здатна розкривати зміст музики [7, с. 18]. Табу, що увічнено нормами солідності, забороняє вільність та спонтанність виконавства, і саме ці якості автор вміщує в поняття “академізм”.

В. Варламов розглядає “академізм” з іншої позиції – “це художнє явище мистецтва, перетворення в зразок, норму, основу мистецької школи”. Дослідник підкреслює, що “академізм” не є стилем, але має певні стильові ознаки, які засновані на усталених культивованих формах [3, с. 85]. Отже, “академізм” – процес, спрямований на досягнення досконалості в мистецтві. Як складова культури поняття “академізм” пов’язаний з традицією збереження та розвитку сталих зразків мистецтва.

З позиції аксіології “академізм” – це найвища оцінна категорія, що вживається для оцінювання явищ як зразкових. Процесуальний компонент у цьому сенсі відходить на другий план, характеризуючи це поняття однобічно.

У контексті дефініцій поняття “академічний” знаходимо характерну спільність у теорії науковців, яка вказує на підпорядкованість поняття певним науковим закладам, творчим та освітнім установам. У музичній практиці під терміном “академізм” розуміємо глобальний шар культури, заснований у єдності особливого творчого методу та численності стилів, а академізацію – як процес трансформації синкретичного народного мистецтва в академічну галузь.

В. Варламов доводить, що всі терміни з кореневим словом “академ” виникли на основі поняття “академія”, яким визначають певний статус навчальних закладів, переважно вищих освітніх музичних установ [3, с. 86]. Безумовно, виникнення академій відіграло важливу роль у розвитку освіти, суспільній і науковій думці, прогресивності теорій, у межах яких виникла традиція та правила функціонування освітніх закладів, що перетворювались у “сховище” постулатів і законів. З одного боку, академії сприяли систематизації освіти, з іншого – формували систему канонів і приписів. Формуючись в академіях, “академізм” став втіленням сталих норм та правил самих академій у подальшій екстраполяції на зміст мистецтва.

Зазначені тлумачення поняття “академізм” демонструють багатозначність поняття, проте в контексті нашого дослідження набуває актуальності процесуальна сторона, динаміка цього феномену, а саме аспект академізації. У цьому сенсі, безперечно, “академічне” розглядаємо як ідеальний взірець, у контексті якого розглядаємо еволюцію художнього мислення та творчості.

Відомо, що еволюція художнього мислення та творчості має свою динаміку, тому академізацію можемо визначити як процес трансформації художнього мислення й творчості, у контексті нашого дослідження – народної музики до сучасних музичних форм. Умовно зазначимо, що академізація в контексті історії розвитку музичної культури – це шлях від народної музики до академізму. Характеристика процесу академізації пов’язана з теорією еволюції, закономірності якої запропоновані англійським науковцем Г. Спенсером, що визначив розвиток природи та суспільства на основі її інтеграції й диференціації [4]. У межах культури цей процес можна пояснити як перехід від синкретичної однорідності до диференційованої різноманітності.

У процесі вивчення закономірностей теорії еволюції стає очевидним, що баянно-акордеонна школа академічно-народного типу виникла в надрах народної музики й унаслідок диференціації художнього мислення (за В. Варламовим, десинкретизації художньої творчості [3, с. 88]) утворився самостійний тип академічної творчої діяльності. Ознаки академізації (десинкретизації) спостерігаємо в передуванні синкретизму диференційованому (дестабілізуючому синкретизму) мислення, унаслідок якого поглиблюється антропологічно-соціальні відносини, інтонаційна музична мова набуває універсального статусу.

Якщо спробувати визначити процесуальну сутність академізації сербської баянно-акордеонної школи, то, на нашу думку, це може виглядати таким чином: *від народної музики та її синкретичних форм через дестабілізуючий синкретизм суспільного мислення, художньої творчості та уніфікації (академізації) музично-мовної інтонації до універсального (глобального) мистецтва майбутнього.*

Педагогічний компонент у цьому сенсі розглядаємо як невід'ємну складову процесуального акту, адже виконавська школа, що вчить мистецтва гри на інструменті, підпорядкована історичній сутності музичної культури та як науково-практична установа академічного типу здатна до узагальнення еволюційних музичних процесів, інтеграції національної освітньої системи в музичний універсальний міжнаціональний простір, впровадження інноваційних технологій, одночасно зберігаючи етнічно-національну унікальність школи народного баянізму.

Отже, відмінні риси двох полярних типів народного/професійного, які виникли в різні історичні періоди та підпорядковані двом системам музичного мислення, спостерігаємо у творчих методах та художніх жанрах як посередниках цього мислення у відповідних мовно-інтонаційних полюсах різних епох: народна музична школа зберігає традиції синкретизму множинності видів моностилістики, академічна школа розглядається як універсальна багатожанрова установа.

Головною типологічною константою сербської баянно-акордеонної школи народної музики є усність традиції, яка становить відмінну ознаку цього феномену. *Це глобальна культурно-освітня установа Сербії, що виникла на основі локальної етнонаціональної художньої творчості та продовжує розвиватись у сучасній соціально-культурній практиці у вигляді синкретичних форм, відповідних “духу часу”.*

На основі шкали народна/професійна сербської баянно-акордеонної школи визначимо її шляхи до академізації:

Культурна трансформація традицій – впровадження в систему баянно-акордеонної освіти музично-педагогічного досвіду інших шкіл (скрипкової, фортепіанної). Ця практика характерна не тільки баяністичним школам Сербії, а й країнам СНД, в яких першими викладачами баяна-акордеона були фахівці класичних спеціальностей. Фундатором Київської баяністичної школи був М. Геліс, талановитий піаніст, який підготував плеяду уславлених баяністів, гітаристів, балалаєчників; в Сербії аналогічну місію виконували Альбін та Нілка Факіні, представники академічних спеціальностей. Перші кроки до професіоналізму визначились у адаптації готових творчо-педагогічних постулатів до нових умов. У цей період ускладнюється жанрова типологія та репертуар баяністів-акордеоністів, система засобів музичної виразності, змінюються естетичні уявлення про художні цінності, у системі баяністичного виховання зосереджується увага на виконавську культуру.

Другий етап можемо визначити як *закономірний*, що вказує на природну еволюцію суспільного мислення, музично-інтонаційної мови та художньо-виражальних засобів баянно-акордеонного виконавства. У Сербії цей етап академізації зазнає зовнішніх впливів, переважно західної традиції. Цей тип академізації вбачаємо в динаміці розвитку пісенної та інструментальної творчості народного жанру національного походження. Тобто, зберігаючи народні музичні основи, виникали нові види музичної творчості, що стимулювало баяністів-акордеоністів до підвищення професійного рівня, як наслідок – поширюється їх професійно-творчий профіль, одночасно баяніст – виконавець, педагог, акомпаніатор, артист оркестру, ансамблю, композитор.

Третій тип академізації – *синтетичний* – розглядаємо в єдності народних та академічних традицій. У цьому типі репертуар баяністів-акордеоністів переважно професійний, який вміщує музичні жанри від народної авторської музики

до експериментальних жанрів другої половини ХХ ст. Зазначений тип демонструє високий художньо-творчий потенціал баяністів-акордеоністів, що здатний зберігати національні ідеї на “народній виконавській моделі” та відповідати культурно-історичним тенденціям міжнародного простору.

Залишається не визначеним останній тип баянно-акордеонної школи народної музики, який сформувався у другій половині ХХ ст. під впливом масової культури. Цей культурно-історичний період характеризується стрімким розвитком жанрів масової музики (рок-музика та її види, розважальна, комерційна, споживча, популярна музика). Р. Безугла зазначає, що “масова культура – це певний стиль, тип художньої культури, близький за своїм значенням до культури популярної” [2, с. 14].

Омасовлення сербського баянізму визначилось таким чином: впровадження електроапаратури та акустичних систем; організація народно-естрадних інструментальних ансамблів (ритм-гітара, скрипка, синтезатор, соло-гітара, народні-духові інструменти), що виконують переважно функцію акомпанементу. На позиціях соліста у популярно-інструментальному складі баян-акордеон міцно стверджує свої позиції на естраді, набуває визнання та популярності в галузі комерційної сербської музичної культури. За типологією музичних жанрів баяністичний репертуар слід віднести до народно-естрадного типу. Сербська народна музика залишається незмінним атрибутом виконавців, але стиль виконання, засіб аранжування стає характерним жанру популярної музики: посилені ритмізація, використання електричних обладнань з метою підсилення звуку, адже концертними майданчиками баяністів-акордеоністів стають стадіони, палаци спорту, культури, радіо та телебачення, що потребує якісної акустичної системи.

Плеяда відомих баяністів-акордеоністів відіграють значну роль у популяризації баянно-акордеонного інструменталізму, зберігають та поширюють народно-національні традиції у власній інтерпретації, передають власний виконавський досвід своїм послідовникам. Популярність таких сербських музичних навчальних установ вбачаємо, перш за все, у престижності професії в країні; баяніст-виконавець як суспільна цінність; репертуарно-жанровій політиці баяністів-акордеоністів, що заснована на народних музичних традиціях та спрацьовує на етногенетичному рівні сербської нації. Незважаючи на жанрові зміни баяністичної музики, “народність” залишається головним лейтмотивом у культуротворчих, просвітницьких, виконавських, освітніх, педагогічних проектах баяністів-акордеоністів, утворюючи соціально-ціннісний шар сербської музичної культури з розгалуженою освітньою (народною, загальномасовою, академічно-народною, народно-популярною) типологічною системою, композиторською школою та міцною технічно-професійною базою.

Запропонована концепція баянно-акордеонної школи академічно-народного типу дає можливість визначити біфункціональний статус сербської баянно-акордеонної освіти за принципами підготовки фахівців – масового (народного) профілю або фахівця академічного гатунку. Зауважимо, що фахова освіта баяністів-акордеоністів цілісного та комплексного виховання декларувала необхідність у створенні системи музично-освітніх установ, які підлягають загальній меті – розвиток музичного мистецтва в країні та підготовки відповідної кількості фахівців різних професій: викладачів навчальних закладів різного рівня та призначення, зокрема, для просвітницької роботи в соціумі. Саме така освітня

структурна “композиція” в період становлення музичної баянно-акордеонної освіти в Сербії, на нашу думку, відповідає її основній меті – планомірний розвиток музичної культури суспільства. Але баянно-акордеонна освітня комплексна програма була офіційно реалізована тільки в кінці ХХ ст., коли в державних музичних школах закладається відповідна система підготовки фахівців народної справи на професійному рівні.

Аналіз сербської баянно-акордеонної освіти академічно-народного типу дає змогу припустити, що саме на ідеях просвітництва формувались загальні ідеї та методологічні основи музичних шкіл за фахом: потреба в розбудові педагогічних технологій та їх реалізація на науковій основі; визнання можливості навчати всіх охочих; розробка нових підходів у виявленні природи та здібностей до музичного навчання; визнання специфіки музичної освіти як художньої категорії; визначення її соціальних функцій та цінності в галузі національної культури; впровадження педагогічних підходів з позиції сутності музики та особливостей її мови (інтонації); поширення шкільної музичної мережі за рахунок організації позашкільних мас-культурних освітніх закладів; об’єднання шкільних освітніх форм з позашкільною музичною діяльністю учнів і педагогів; спрямованість музичної освіти на всебічний розвиток особистості, творчих здібностей засобами музики; розробка вимог до педагога-музиканта.

І в цьому сенсі вбачаємо зміщення акцентів баянно-акордеонної освіти на розвиток емоційно-чуттєвої сфери (художньо-образної) особистості, збирання та збагачення музичного досвіду інших шкіл і шкіл – партнерів інших країн; на активізацію інтелектуальної діяльності в контексті формування музичного мислення учня як єдиного психологічного процесу; на формування музично-креативних здібностей як основи творчості будь-якого мистецького напрямку; на оволодіння навичками естетичного сприйняття та оцінювання музики на принципах виховання музичного смаку; формування потреб у музиці як наслідок прилучення до високохудожніх музичних творів; поліхудожнє виховання – інтеграція в межах музичної освіти образів (художніх сфер) різних видів мистецтва. Отже, сформувались пріоритетні організаційні шляхи та теоретичні передумови для розбудови масової (народної) і професійної системи музичної освіти. Вагомий вплив на реалізацію дворівневої баянно-акордеонної програми мав, з одного боку, досвід класичних спеціальностей, з іншого – стихійне поширення баянно-акордеонного аматорства.

У процесі розвитку баянно-акордеонного інструменталізму в Сербії зростає необхідність у кваліфікованих педагогах, відкритті середніх музичних закладів, що спричинило зміни в розумінні пріоритетів навчального процесу початкових шкіл. І в цьому сенсі початкові музичні заклади здійснюють ухил на професійне музичне виховання, значна увага приділяється спеціалізації інструменталістів – навчання гри на інструменті стає головним завданням школи, що було зумовлено необхідністю якісної підготовки випускників шкіл для вступу до середніх музичних закладів. Головне завдання музичних освітніх закладів просвітницького характеру – збільшення контингенту майбутніх потенційних прихильників музичної справи або аматорів-виконавців народної музики – відступає на другий план. Відповідно до загальних музично-освітніх тенденцій до професіоналізації інструменталістів зникає найголовніша мета – осягнення художнього змісту музики, її естетичної природи та духовної значущості.

Стихійне збільшення початкових музичних шкіл спричинило іншу кризову ситуацію: кількість випускників початкових музичних закладів значно перевищує план набору середніх музичних шкіл країни. І в цьому сенсі послаблюється пріоритет професійної освіти – активізується статус загального музичного виховання, масової підготовки “культурних діячів” музичної справи. Незважаючи на це, у другій половині ХХ ст. спостерігаємо збереження двох паралельних напрямів підготовки баяністів-акордеоністів, які реалізують дві опозиційні музично-освітні програми: загальне музично-естетичне виховання учнів та професійне навчання молоді, потенційних фахівців “Високого мистецтва”.

Висновки. На основі науково-теоретичного аналізу сербської банно-акордеонної школи академічно-народного типу визначимо її біфункціональний статус, який вбачаємо в наданні загальної музичної освіти, зміст якої, з одного боку, розкривається в жанровій відповідності, тобто в схильності особистості до певної специфіки та структури музики, а з іншого – у глибинних властивостях людини “музичної” як суб’єкта, що створює, відтворює та сприймає це мистецтво. Отже, двоєдину функцію сербської баянно-акордеонної школи вбачаємо в забезпеченні відповідної базової підготовки, яка відповідає “кваліфікації” аматора баянно-акордеонної справи або уможливорює подальше вдосконалення професійної майстерності у вищих навчальних закладах.

Рівень реалізації освітньої програми підготовки аматорів та професіоналів мають бути різними – їх варто адаптувати до потреб (ступінь поглиблення в музичний матеріал, обсяг самостійних та індивідуальних занять, складність дидактичних музичних творів, кількість звітних наступів) і професійних можливостей особистості. У цьому сенсі складно визначити, яка з двох функцій первинна, а яка – вторинна. Адже мистецтво не може існувати в суспільстві ізольовано від його творців (композиторів та виконавців) і споживачів (шанувальників, слухачів та пропагандистів).

Таким чином, навчальні програми, методи викладання в сербських баянно-акордеонних школах мають варіативний сенс, які сконцентровані на реалізацію цільових настанов – створення системи музичної освіти відповідної реальному стану культури в державі, на відміну від сучасної вітчизняної музичної школи, яка функціонує в руслі локального емпірично-прагматичного засвоєння знань і вмінь, ігрових навичок за межами осягнення музики як явища культури.

Список використаної літератури

1. Архиезер А. Россия: критика исторического опыта. От прошлого к будущему / А. Архиезер. – Новосибирск : Сибирский хронограф, 1997. – 804 с.
2. Безугла Р.І. Баянне мистецтво в музичній культурі України (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. мист. наук : спец. 17.00.01 “Теорія та історія культури” / Р.І. Безугла. – К., 2004. – 20 с.
3. Варламов Д. Народное в музыкально-инструментальном искусстве / Д. Варламов. – Саратов : Наука, 2007. – 164 с.
4. Смирнов Б. Искусство сельских гармонистов / Б. Смирнов. – М. : Советский композитор, 1962. – 171 с.
5. Спенсер Г. Синтетическая философия (в кратком изложении Говарда Коллинза) / Г. Спенсер. – К. : Ника-Центр, 1997. – С. 382–383.
6. Adorno T. Einleitung in die Musiksoziologie / T. Adorno. – Frankfurt ; M., 1975. – 269 p.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2013.

Устименко-Косорич Е.А. Научно-теоретический анализ процесса академизации сербской баянно-аккордеонной школы

В статье предложен научно-теоретический анализ сербской баянно-аккордеонной школы академически-народного типа, реализующего двуединую бифункциональную программу – воспитание компетентного специалиста общественно-национального назначения (любителя) и потенциального исполнителя “Высокого искусства” средствами “обобщения через жанр”. Определены понятия “академический”, “народный”; раскрыта процессуальная контекстность академизации баянно-аккордеонного образования, которое исследовано по культурно-историческим, общим и синкретическим признакам. Процесс академизации баянно-аккордеонной школы определено как прогрессивное направление развития музыкально-образовательного опыта подготовки компетентного специалиста баянистической традиции.

Ключевые слова: образование, баянно-аккордеонная школа, народный, академический, тип, репертуар, подготовка, профессиональный, процесс, квалификация.

Ustymenko-Kosorich O.A. Scientific-theoretical analysis of the process academization Serbian accordion school

In this paper the scientific and theoretical analysis of Serbian accordion school academically popular type that implements a dual bi-functional program – education of competent specialist national public purpose (amateur) and potential artist “high art” means “a compilation genre”. The concepts of “academic”, “people”, revealed a procedural shortcut academization accordion education, which are determined by cultural, historical, general, and syncretic features. Process academization accordion school is defined as a progressive direction of the musical and educational experience of training a competent specialist accordion tradition.

Procedural nature academization Serbian accordion school, in our view, could look like this: from folk music and its syncretic forms a destabilizing syncretism public thinking, art and unification (academization) music and speech intonation to the universal (global) art of the future. Educational component in this sense be regarded as an integral component of the procedural act, because performing school that teaches the art of playing the instrument is subject to the historic nature of musical culture, and how scientific and practical academic institutions able to synthesize musical evolution process of integration of the national education system in a universal musical interethnic space, the introduction of innovative technologies, at the same time, preserving the unique ethno-national schools national of accordion.

Key words: education, school accordion, folk, academic, type, repertoire, preparation, professional, process qualification.